Samenvatting van de cursus C.5.4. Bijzondere vraagstukken iot de cultuurfilosofie

Algemeen: *Deze cursus onderzoekt de dieperliggende 'elementen van de wereld' via ontologische, harmologische en methodologische denkkaders om hedendaagse cultuurverschijnselen grondig te analyseren. Centraal staat de continue spanning tussen traditionele culturen en de westerse moderniteit, waarbij Eurocentrische claims op een exclusieve 'rede' worden bekritiseerd ten gunste van culturele verscheidenheid en meervoudige rationaliteiten. De cursus ontleedt voorts de maatschappelijke dynamiek van de markt, de verschuiving van sacraal naar gedesacraliseerd natuurrecht, en de evolutie van het westerse rationalisme dat via de Verlichting en Sloterdijks cynische rede uitmondt in een postmoderne grondslagencrisis. Tot slot belicht de tekst hoe het afbrokkelen van overkoepelende 'metaverhalen' leidt tot fragmentarisme, tegenculturen en een holistisch New Age-denken waarin de mensheid zoekt naar een hernieuwd evenwicht met de natuur en het sacrale*

Inleiding en Wijsgerig-Methodologisch Denkkader

Deze cursus verdiept de wijsgerige vorming door het analyseren van concrete hedendaagse cultuurfenomenen. Om de hedendaagse leefwereld te begrijpen, hanteert de cursus een hecht filosofisch fundament dat rust op vier pijlers:

- Ontologie (werkelijkheidsleer): Het identificeren van het 'zijnde' (to on) in al zijn veelvormigheid, variërend van de materiële feitelijkheid tot ideële wensbeelden en mogelijke werelden.
- Harmologie (ordeleer): Het onderzoeken van de geordende samenhangen binnen systemen.
- Logica en Methodologie: Het aanwenden van zowel deductieve denkvormen (afleiding uit axiomata) als reductieve en inductieve denkvormen (het verklaren van specifieke verschijnselen vanuit vooropstellingen, zoals toegepast in de geesteswetenschappen en de dialectiek).

Aansluitend bij de Platonische traditie en bij de Paulinische notie van de 'elementen van de wereld' (ta stoicheia tou kosmou), stelt de cursus dat een cultuur pas begrepen kan worden wanneer men de dieperliggende vooropstellingen (archai), grondslagen en onzichtbare krachten blootlegt die het maatschappelijk handelen beheersen.

2. Traditie versus Moderniteit: Etnologie, Primitivisme en Multicultuur

Een centraal thema in de cursus is het voortdurende spanningsveld tussen traditionele (archaïsche) culturen en de westerse, verlicht-rationele moderniteit.

- Etnologie en Cultuurverscheidenheid: In de etnologie wordt duidelijk dat een westerse waarnemer een andere cultuur nooit neutraal analyseert, maar altijd 'vertaalt' vanuit de eigen socioculturele vooropstellingen. Denkers als Paul Feyerabend benadrukken dat cultuurverscheidenheid een wezenlijke rijkdom is; het doordrukken van één uniforme westerse 'rede' werkt cultureel verarmend.

- Traditionele Geschiedschrijving: De studie van het Afrikaanse griotisme laat zien dat geschiedenis in traditionele samenlevingen een ethische en normatieve functie vervult. Pogingen om mondelinge overleveringen en mythische epossen te verzoenen met de westerse historische kritiek tonen hoe archaïsche denkvormen kunnen overleven binnen een gemoderniseerde context.

Primitivisme en de Multiculturele Samenleving:

Het primitivisme - het idealiseren van het eenvoudige, 'natuurlijke' begin - dient vaak als kritiek op de kunstmatige westerse samenleving. In de multiculturele realiteit ontstaan echter scherpe fricties. Zo botst de westerse Verlichtingsgedachte (die streeft naar universele gelijkheid en laïciteit) soms onverzoenlijk op religieuze of op traditionele rechtssystemen; het contradictiebeginsel leert dat men niet tegelijkertijd absolute universele individuele rechten en het behoud van ermee strijdige traditionele groepsrechten kan hanteren.

3. Economie, Rationaliteit en Recht

De economische structuur vormt in de moderne wereld een bepalend element van de cultuur. De cursus belicht de rationaliteit en de dynamiek van de markt:

- *De Markt en het Irrationele:* Waar Adam Smith de markt duidde als een geordend systeem onder leiding van de “onzichtbare hand”, toont de socioloog Georg Simmel aan dat de moderne economie een spectrum vormt tussen strakke rationaliteit en het volstrekt irrationele “avontuur”. Zaken doen behelst risico en onvoorspelbaarheid, wat het westerse kapitaal een dynamisch, soms genadeloos karakter geeft.

- *Vergelijkende Economische Modellen*: Kapitalisme verschijnt niet in één enkele vorm. Het Japanse economische succes bewijst dat moderne

technologie en marktwerking effectief gecombineerd kunnen worden met een Confucianistisch ethisch denkkader dat gericht is op groepsloyaliteit en harmonie.

- *Rechtsontwikkeling*: Het recht evolueerde van een archaïsch-sacraal recht (waarin de wet als goddelijke gave de mens boven het dier verheft) naar het gedesacraliseerde protosofistische natuurecht. Met Protagoras ("de mens is de maat van alle dingen") werd het recht relatief en situatiegebonden, hetgeen de weg baande voor individuele machtsontplooiing en politiek pragmatisme.

4. De Evolutie van het Rationalisme en de Cynische Rede

Het westerse rationalisme heeft verschillende historische gedaanten aangenomen, met elk hun eigen uitwerking op de cultuur:

- *Cartesiaans Rationalisme:* René Descartes stelt de methodische twijfel, het individuele cogito ("ik denk") en een mechanisch-analytisch wereldbeeld centraal. Dit leidde tot grote wetenschappelijke vooruitgang, maar ook tot een reductieve kijk op de natuur en het levende organisme.

- *Empirisch Rationalisme:* John Locke bouwt het kennen op vanuit de zintuiglijke waarneming en stelt de menselijke ervaring als fundament van kennis en staat.

- *Sadiaans Rationalisme*: Wanneer de verlichte autonomie zich loszingt van elke deugd of hogere waarde, ontspoort zij in het kille, grenzeloze egoïsme van Markies de Sade, waarin de medemens louter een instrument voor lust wordt.

- *De Cynische Rede:* In de hedendaagse cultuur constateert Peter Sloterdijk de triomf van de 'cynische rede'. Na de ontmaskeringsfilosofieën van Marx (economisme), Nietzsche (biologisme) en Freud (panseksualisme) — de "drie meesters van het wantrouwen" — heerst er een berekend bewustzijn dat in elke verheven waarde of belangeloze daad slechts verborgen eigenbelang vermoedt.

5. Modernisme, Postmodernisme en New Age

In de 20e en 21e eeuw bereikt de cultuurontwikkeling een beslissend kantelpunt:

- *Het Artistieke Modernisme:* De avant-garde in de kunst zette in op het breken met tradities via een proces van "creatieve negatie", waarbij het experiment en de voortdurende vernieuwing centraal stonden.

- *De Postmoderne Grondslagencrisis:* Het postmodernisme ontstaat wanneer het geloof in de grote 'metaverhalen' (métarécits volgens Jean-François Lyotard) - zoals het idee van een algehele maatschappelijke vooruitgang, de universele rede of de finale menselijke emancipatie - definitief afbrokkelt. Wat overblijft is een fragmentarisme, waarin universele claims plaatsmaken voor lokale “kleine verhalen” en onoverbrugbare taalgeschillen (différend).

- *Tegencultuur en Fusionisme:* Stromingen zoals de Beatniks en de jeugdbewegingen introduceerden een nieuw levensgevoel. In films zoals Le Grand Bleu uit zich een hedendaags “fusionisme”: een emotioneel en grensverleggend verlangen om op te gaan in de natuur of de kosmos, los van maatschappelijke maatregelen of rationele structuren.

- *Holisme en New Age:* Als reactie op de verbrokkeling en het materialisme verschijnt het holisme en de New Age-beweging. Hierin wordt een nieuw paradigma verdedigd dat de mensheid, de natuur en de kosmos als één samenhangend, dynamisch systeem opvat. Via een inclusieve benadering zoekt men naar een hernieuwde integratie van wetenschap, ecologie, menselijke ontplooiing en transrationele of sacrale ervaringen.